

ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

К. е. н Карачина Н. П., Кравчук А. Ю.

Вінницький національний технічний університет

Анотація

Здійснено аналіз сутності категорії «економічна безпека» підприємств через призму сучасних наукових поглядів, які сформували різні підходи до розуміння економічної безпеки. Проведено дослідження проблем забезпечення економічної безпеки підприємств та визначено передумови створення системи забезпечення економічної безпеки підприємства.

Abstract

The analysis of nature of the category «economic security» of the enterprises is carried out through the prism of modern scientific views, which formed different approaches for the understanding of economic security. Research of problems of providing economic security of the enterprises is conducted and preconditions of creation of the system of providing economic security of the enterprise are determined.

Ключові слова: економічна безпека, система економічної безпеки підприємств, загроза, ризик, невизначеність.

Актуальність проблеми

В умовах поглиблення економічної кризи, що стала нагальною проблемою забезпечення національної безпеки зростає роль визначення та оцінки стану економічної безпеки суб'єктів господарювання, перед якими постають актуальні завдання внутрішньої самооцінки й прогнозування свого стану; вживання заходів економічної безпеки, спрямованих на захист підприємства від різноманітних зовнішніх й внутрішніх ризиків, що впливають на його потенціал; створення системи моніторингу індикаторів безпеки; обґрунтування й установлення їхніх граничних значень, оперативне реагування та протидія загрозам.

В період нестабільного економічного стану найбільш небезпечним для підприємств є руйнування його виробничого, технологічного, науково-технічного й кадрового потенціалу, як головних факторів життєдіяльності господарюючих суб'єктів, також значній небезпеці піддаються фінансова складова, інтелектуальна та інноваційна складові, що є двигуном прогресу підприємства.

Зважаючи на тривалу нестабільну економічну ситуацію, можна сказати, що більшість українських підприємств, які працюють в нестабільному економічному і суспільно-політичному середовищі, переживають глибокий спад виробництва і знаходяться або в критичному стані або в стані банкрутства. В такому середовищі функціонування природно закономірним є відмова від рецесивного шляху економічного розвитку і перехід до якісних перетворень виробничого потенціалу, що є основою економічної безпеки підприємства зокрема і основою національної програми антикризового господарювання.

Сучасна фінансова й інвестиційна нестабільність призвела до того, що підприємства стають неспроможними забезпечувати процес відтворення через різке зниження інвестиційної активності, через що знижується попит на продукцію, і як наслідок інтенсивно скорочується прибуток, значно скорочується фінансування державою галузей високих технологій, що гальмує технологічний розвиток.

Щодо створення стратегії забезпечення економічної безпеки підприємства головним завданням вітчизняних суб'єктів являється виокремлення основних функціональних складових, в процесі діяльності яких зможе функціонувати система із прогнозування, превентивного та антисипативного аналізу, що допоможе аналізувати фінансовий стан підприємства, виявляти рівень його економічної безпеки та оцінювати наслідки дії зовнішніх та внутрішніх факторів, а також ліквідувати причини загроз, створених факторами макро- і мікросередовища. Створення ефективної системи економічної безпеки сприятиме подоланню підприємствами і небезпек, що виникають при фінансовій нестабільності, та дозволить «вижити» в умовах невизначеності і ризиків.

Аналіз останніх наукових досліджень

До недавнього часу проблеми економічної безпеки були у центрі уваги переважно західних спеціалістів. Українські і російські спеціалісти звернулись до них порівняно недавно. Питанням забезпечення економічної безпеки присвятили свої роботи А.В. Колосов, Л. Абалкін, А. Архіпов, М.А. Брендіков, О.І. Барановський, А.А. Драга, В. Забродський, Н. Капустин, Т. Сухорукова, А. Крисін, О.М. Ляшенко, В.П. Пономарьов, О.А. Полушкин, Г.В. Козаченко, В.І. Мунтіян, Є.А. Олейніков, В.А. Демін, О.А. Грунін, В.Л. Шульц та інші [1-3].

Мета роботи

Визначення проблематики забезпечення економічної безпеки та передумов формування системи забезпечення економічної безпеки підприємств як узагальнення заходів і засобів щодо превентивної та регулятивної діяльності в умовах невизначеності та ризику.

Викладення основного матеріалу дослідження

Безпека підприємницької діяльності в умовах ринкової економіки є вагомим компонентом національної безпеки та конкурентоспроможності країни. Захищеність економічних інтересів підприємств забезпечує їх стале функціонування та розвиток в умовах європейської інтеграції, що сприяє зростанню економіки, формуванню здорового конкурентного середовища та передумов для залучення інвестицій.

Серед проблем, що постають перед підприємствами на шляху до досягнення прийняттого рівня економічної безпеки, існують наступні:

1. Використання переважно реактивного підходу, тобто очікування негативного впливу загрози і вже подальші заходи щодо ліквідації наслідків замість передчасного аналізу можливих шляхів уникнення цього впливу.

2. Необхідність підвищення якості збору інформації не лише про конкурентів, але й про стан власної діяльності, що включає першочерговість визначення цілей і стратегії підприємства.

3. Недостатнє застосування аналізу витрат підприємства на економічну безпеку.

4. Нехтування наявними можливостями підприємства і спрямування всієї системи економічної безпеки на роботу із загрозами.

5. Недосконалість законодавчої бази з даного питання, відсутність чіткого визначення прав і обов'язків підприємств і держави в цій сфері, що призводить до використання неправомірних заходів і байдужості держави або неможливості її впливу.

Аналізуючи трактування вчених щодо змісту економічної безпеки, її можна узагальнити таким визначенням категорії економічної безпеки підприємства, що трактується як стан захищеності корпоративних ресурсів, потенціалу підприємства (фінансовий, ресурсний та економічний його стан), при якому нейтралізуються існуючі та відбувається попередження потенційно можливих внутрішніх і зовнішніх загроз, а також створюються необхідні умови для забезпечення його стабільного так сказати «економічно безпечного» функціонування.

Для детального вивчення поняття економічної безпеки підприємства можна виокремити окремі трактування авторів. Так, М. І. Камлик вважає, що економічна безпека суб'єкта підприємницької діяльності є таким станом розвитку господарюючого суб'єкта, який характеризується стабільністю економічного й фінансового розвитку, ефективністю нейтралізації негативних факторів та протидії їх впливу на всіх стадіях його діяльності [4, с. 39].

На думку М.В. Фоміної економічна безпека підприємства – це стан найбільш ефективного використання ресурсів з метою ліквідації загроз та забезпечення ефективного і стабільного функціонування підприємства в поточному та перспективному періодах [5, с. 11]

Л.О. Омелянович під економічною безпекою суб'єкта підприємницької діяльності розуміється такий стан захищеності підприємства при організації взаємовідносин з іншими суб'єктами і його ресурсів, при якому гарантується стабільність функціонування, розширене відтворення, впровадження і широке використання науково-технічних досягнень і соціальний розвиток [6, с. 46].

Кузенко Т.Б. у монографії розглядає поняття «економічна безпека підприємства» як стан ефективного використання ресурсів та існуючих ринкових мо-

жливостей підприємства, що дає змогу запобігати внутрішнім і зовнішнім загрозам, забезпечувати тривале виживання та стійкий розвиток на ринку відповідно до обраної ним місії.

Аналізуючи суть та масштаби проблеми вітчизняних підприємств щодо забезпечення економічної безпеки можна виокремити такі аспекти [7]:

1. Значна частина підприємств збиткові (у жодній з галузей економіки цей показник не є нижчим за 30%) та скорочується як кількість, так і питома вага діючих підприємств; темпи зниження кількості діючих підприємств перевищують темпи збільшення новостворюваних.

2. Обсяги реалізації продукції (скориговані на індекс інфляції) у базових галузях економіки не значні (промисловість, будівництво, сільське господарство, послуги та ін.).

3. Незадовільними є показники ефективності фінансово-господарської діяльності та використання ресурсного забезпечення підприємств.

4. Низькими є показники ліквідності підприємств (кредиторська заборгованість у всіх галузях перевищує дебіторську, а у таких галузях економіки, як сільське господарство, освіта та охорона здоров'я – понад удвічі).

5. Підприємства практично не скеровують кошти на розширене відтворення та здійснення інновацій як вагомих складових зміцнення економічної безпеки (лише кожне п'яте підприємство здійснює капіталовкладення та низькою є питома вага капіталовкладень, яка припадає на 1 підприємство). Підприємства функціонують в умовах значного рівня ризику, проте практично не використовують інструменти страхування та самострахування.

6. Зростає кількість кримінальних посягань на підприємців, т. зв. "рейдерства", корупційних та дискримінаційних дій.

7. Рівень конкурентоспроможності більшості вітчизняних підприємств низький.

8. З огляду на відсутність вільних фінансових ресурсів підприємства не в змозі сформувати дієву систему забезпечення належного рівня комерційної таємниці та фізичної безпеки власного майна і персоналу.

Отже, проаналізувавши наведені дані за розробкою внутрішньої структури економічної безпеки, критеріїв та індикаторів економічної безпеки нагальним завданням для кожного підприємства стає розробка системи заходів і засобів щодо превентивної та регулятивної діяльності в умовах внутрішніх та зовнішніх ризиків.

Тому авторами пропонуються створення саме такої системи економічної безпеки, яка б включала такі наступні структурні відокремлення:

- відділ фінансової безпеки, до якого входять такі елементи, за якими оцінюється стан загрози: аналіз загрози негативних дій щодо політико-правової складової економічної безпеки; оцінка поточного рівня забезпечення фінансової складової економічної безпеки; оцінка ефективності запобігання можливій шкоді від негативних дій, пов'язаних з антикризовими явищами; планування комплексу заходів і розробки рекомендацій щодо фінансової складової економічної безпеки за рахунок бюджетних та корпоративних ресурсів; оперативна реалізація рекомендацій національної програми з антикризових явищ в фінансово-господарській діяльності;

- відділ силової безпеки, що займається режимами, фізичною охороною об'єктів і особистою охороною керівництва, протидією криміналу, взаємодією із правоохоронними й іншими державними органами;

- відділ інформаційної безпеки: 1) здійснюється збір всіх видів інформації, яка стосується діяльності суб'єкта господарювання (види ринків, політичні події, тенденції макроекономічного розвитку національної і зарубіжної економіки, науково-технічна інформація); 2) аналіз отриманої інформації з дотриманням загальноприйнятих принципів (систематизації, безперервності надходження, характеру аналітичних процесів) і методів (локальних і специфічних проблем, загальнокорпоративних проблем) організації робіт; 3) прогнозування тенденцій розвитку науково-технологічних, економічних і політичних процесів на підприємстві, в країні, за кордоном стосовно конкретної сфери бізнесу; 4) оцінювання рівня економічної безпеки за всіма складовими та в цілому, розробка рекомендацій для підвищення рівня безпеки на конкретному суб'єкті господарювання;

5) збір інших видів інформації, спрямованої на антикризову діяльність (зв'язок з громадськістю, формування іміджу підприємства, захист конфіденційної інформації). Весь комплекс інформаційної складової є важливим фактором для своєчасного прийняття правильного рішення з боротьби з можливими проявами кризових ситуацій;

- відділ техніко-технологічної безпеки, що припускає створення й використання технічної бази, устаткування основних засобів виробництва, і таких технологій як бізнес-процесів, які посилюють конкурентноздатність підприємства;

- відділ правової безпеки, який має на увазі всебічне юридичне забезпечення діяльності підприємства, правомірну роботу з контрагентами й владою, вирішення інших правових питань;

- відділ кадрової безпеки, що є комбінацією складових пов'язаних між собою складними зв'язками: безпека життєдіяльності, соціально-мотиваційна безпека, професійна безпека, антиконфліктна безпека;

- відділ логістично-виробничої безпеки, що забезпечить оптимальний розподіл запасів між ланками логістичного ланцюга, транспортну консолідацію, придбання ресурсів високої якості за прийнятною ціною, превентивне усунення проблем.

Висновки та перспективи подальших наукових розробок

Вихід України з економічної кризи можна забезпечити шляхом співвідношення проблеми економічної безпеки підприємства із проблемою національної безпеки підприємництва, адже неналежний рівень економічної безпеки підприємництва є основним чинником, який перешкоджає подальшому розвитку підприємництва в Україні та досягненню його показників того рівня, що відповідає рівню розвинених держав. Економічна безпека підприємства має ґрунтуватись на відповідній стратегії цього підприємства, що допоможе йому виділити вплив факторів на безпеку та при цьому створити функціонуючий механізм для протидії впливу чинників макро- і мікросередовища. Головним завданням перед вітчизняним підприємством має стати створення системи забезпечення економічної безпеки, що має включати такі структурні елементи як відділ фінансової

безпеки, відділ силової безпеки, відділ інформаційної безпеки, відділ техніко-технологічної безпеки, відділ правової безпеки, відділ кадрової безпеки, відділ логістично-виробничої безпеки.

Список використаних джерел

1. Козаченко Г.В., Пономарьов В.П., Ляшенко О.М. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення: Монографія. – К: Лібра, 2003. – 280 с.
2. Полушкин О.А. Управление безопасностью предприятий в условиях рыночной экономики // Закон и право. – 2005. – №10. – С. 46-50
3. Судакова О.І. Формування системи управління економічною безпекою підприємництва // Економіка: проблеми теорії та практики. Зб. наук. пр. Вип. 231: В 9 т. – Том VIII. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2007. – С. 1652-1661.
4. Камлик М.І. Економічна безпека підприємницької діяльності. Економіко–правовий аспект: навч. посіб. / Камлик М.І. – К.: Атіка, 2005. – 432с.
5. Фоміна М.В. Проблеми економічно безпечного розвитку підприємств: теорія і практика: (Монографія) / Фоміна М. В. – Донецьк: ДонДУЕТ, 2005. – 140 с.
6. Омелянович Л.О. Економічна безпека торговельного підприємства: (Монографія) / Л. О. Омелянович, Г.Є. Долматова. – Донецьк: ДонДУЕТ, 2005. – 195 с.
7. Васильців Т., Волошин В. Аналітична записка до Секретаріату Президента України // Організаційно-економічні заходи зміцнення безпеки підприємницької діяльності регіону. – Режим доступу: <http://niss.lviv.ua/analytics/50.htm>.